

LEÖNTETETT EGY NAGY VÖDÖR FEKETE FESTÉKKEL.

Interjú Dr. Szakály Sándorral, a VERITAS Történetkutató Intézet főigazgatójával (Prof. Dr. habil. Szakály Sándor, az MTA doktora, egyetemi tanár) 2016. szeptember 13-án Budapesten.

K1: 2014 elején alakult meg a VERITAS azzal a deklarált céllal, hogy – idézem: „az elmúlt több, mint másfélszáz esztendő magyar történései kutatását újra- és átgondolva, harag és elfogultság nélkül forduljon a magyar nemzet történetében meghatározó jelentőségű, nem kevés vitát kiváltó – és feltehetően mindenki számára elfogadható konszenzusos eredményt soha nem hozó – események felé”. A VERITAS tehát azon dolgozik, hogy a fent említett időszak azon jelentősebb történelmi eseményeit, melyeket szándékosan vagy nem, de félreértelmeztek, átírtak, azokat helyre tegye.

Tisztelt főigazgató úr, kedves Sándor, hogyan érzed: az intézet 2 és fél éves fennállása alatt értetek-e el ilyen eredményt?

V1: Azt hiszem, ez alatt a 2 és fél év alatt már jelentős eredményeket értünk el. Ha csak arra lett volna elegendő, hogy – mint mondani szoktam- egy zöld mezős beruházásként beinduljon ez az intézet, talpra álljon, létrejöjjön a struktúrája, összeálljanak a munkatársak, kialakuljanak azok a kutatási irányok, melyeket a bevezető kérdésben említettél, az is elegendő lett volna, de mi ennél sokkal többet tettünk. Ennek bizonyítására elég, ha valaki megismerkedik a honlapunkon – www.veritasintezet.hu -- található anyagokkal. Számos olyan kérdéskörrel foglalkoztunk ugyanis, melyek érdeklik a közvéleményt, de ezek nem egy esetben olyan kérdések, amelyekről eltérő vélemények vannak. S ezek az eltérő vélemények azért léteznek nagyon sokszor, mert az 1945 utáni időszakban eléggé pártos hozzáállással közelítettek sok kérdéshez. Ha arra gondolok pl., hogy a két világháború közti magyar történelmi időszak, melyet az államfőről csak **Horthy-korszaknak** hívnak, az gyakorlatilag -- és egyszerűen fogalmazva --, **leöntetett egy nagy vödör fekete festékkal**. Nagyon ritka volt, amikor valaki az alól a fekete festék alól kibújhatott akkoriban. Hozzá kell persze tennem, hogy a '80-as években már mutatkoztak olyan jelek, miszerint néha lehetett már a feketének egy szürke árnyalatával is festeni. Mára pedig ott tartunk -- többek közt a VERITAS Történetkutató Intézet munkájának is köszönhetően --, hogy már a szürke különböző árnyalatait is kezdjük tudni használni. Hadd mondjak erre néhány gyakorlati példát: mi azt állítjuk a korabeli források ismeretében, hogy ha nem pusztult el 200 000 magyar katona a Donnánál, akkor senki ne állítson ilyet. Ha Magyarország nem üzent hadat a Szovjetúnióknak 1941. június 27-én, akkor azt se mondjuk. Ha Horthy Miklóst nem az Országház épületében „grasszáló” és állítólag másokat megfélemlítő „különítményes tiszték”, hanem a legitim és szabad akaratú képviselők választották meg, akkor tessék ezt mondani. Véleményem szerint tehát fontos, hogy belássuk: amit az '50-es és '90-es évek közt tanultunk történelemből, abból sok minden hibás és valótlan, és ezeket nekünk igenis újra át kell tekintenünk, tisztáznunk, rendbe tennünk. Meglátásom szerint a történelemtudomány nem tud egy vagy két esztendő alatt végérvényes feleletet adni mindenre, ezért még sok idő kell ahhoz, hogy minden vitás kérdést megoldjunk, vagy közelebb hozzunk egymáshoz. De amiben már megbízható eredményt értünk el, azokat az információkat minél előbb be kellene illeszteni a közoktatásba. Hiszen az oktatás területén dől el végső soron, hogy nemzedékek hamis, vagy valós történelmet ismernek-e meg, hogy helyes, vagy helytelen történelemszemléletet tanulnak-e meg. Ma is komoly viták folynak e tekintetben a közoktatásban, mert nem mindegy, hogy valamiről írnak-e a tankönyvek vagy sem, s ha igen, akkor mennyit, és milyen hangsúllyal.

K2: Ez az általában az előbb fekete színű korszaknak jellemzett időszak, az 1939. és 1945. közötti, a modernkori magyar történelem egyik legvitatottabb időszaka. Ebbe az időszakba esnek a zsidó gettósítások és deportálások. Azonban hajlamosak vagyunk arra, hogy ezeket az eseményeket csak magyarországi viszonylatban vizsgáljuk. Vajon milyen képet kapunk, ha összehasonlítjuk ennek az időszaknak a magyarországi eseményeit más országokban történetekkel? Az 1944. előtti 5-6 évre gondolok.

V2: Ez a terület egy örök vitatéma, az a kategória, amire majdnem biztosan mondhatjuk, hogy nem lesz egységes álláspont a közeljövőben. A kérdés persze az, hogy szakzerű vélemények ütköznek-e, és a vitázó felek megmaradnak-e a tudományosság talaján. Én, bár nem vagyok a magyarországi zsidóság történetének szakértője, de úgy látom, hogy bár Magyarországon 1938 után megjelennek a történetírás és közbeszéd által csak „zsidótörvénynek” nevezett törvények - melyek kétségtelenül korlátozták a zsidóság polgári jogait és gazdasági lehetőségeit -, de a magyarországi zsidóság az ország 1944-es német megszállásáig ezen korlátozó intézkedések mellett is gyakorlatilag életbiztonságban, és részleges vagyonbiztonságban élt. Kétségtelen és sajnálatos, hogy azok ellen a zsidó hadkötelesek ellen, akik a törvények szerint fegyvertelen katonai szolgálatot, azaz munkaszolgálatot teljesítettek, nem egy esetben történtek közvetlen parancsnoki, keretlegényi visszaélések, elítélendő cselekmények. De a 800 000-es magyarországi zsidóság sorsára, helyzetére nem ezek az esetek voltak jellemzőek azokban a napokban.

Ha viszont azt vizsgáljuk, hogy ugyanebben az időben a németekkel szövetségesnek tekintett országokban (pl. Szlovákia, Románia, Horvátország), vagy a németek által megszállt országokban (pl. Lengyelország, Ukrajna, Franciaország, Hollandia, stb.) milyen volt az ottani zsidó közösségek sorsa, akkor azt látjuk, hogy az bizony valóban sokkal tragikusabb volt, mint a magyarországi helyzet. A szlovákoknál, románoknál, horvátoknál német jelenlét nélkül is voltak komoly deportálások és zsidóirtások. Ezek kemény tények, és ezekkel szemben, ezeket tompítandó, emlegetnek olyan valótlanságokat, hogy pl. a dán király szolidaritásból és tiltakozásul feltűzte magára a sárga csillagot. Nem tűzött az fel magára semmit. De sorolhatnánk a hasonló eseteket. A tény viszont tény marad, ha beszélnek róla, ha nem: amíg a németek 1944 márciusában meg nem szállták Magyarországot, addig itt több százezer zsidó élt a németek megszállta európai országokhoz képest biztonságban. Ugyanakkor - 1941 nyarától - Európában összességében több, mint 4 millió zsidót deportáltak vagy öltek meg. Ezalatt Magyarországon 1944-ig nem történt semmi ilyesmi. Pedig mi is nyomás alatt voltunk. Hitler 1943-ban újra vehemensen követelte Horthytól Kállay Miklós miniszterelnök menesztését, és a magyarországi zsidókérdés megoldását. Ha jól emlékszem, Horthy akkor mondta azt a sokat vitatott mondását, hogy már mindenüktől megfosztottam őket, agyon nem üthetem őket. Namost, én ezt úgy értelmezem Horthy részéről, hogy ezzel a kétségtelenül túlzó kijelentésével („mindenüktől megfosztottam őket”) fel akarta értékelni az addig tetteket, hogy védje a támadótól a támadottakat. Nem véletlen, hogy azok az európai zsidók, akik megtehették, 1944-ig igyekeztek Magyarországra szökni. És az sem véletlen, hogy angliai és más zsidó szervezetek azt kérték, hogy Magyarország finoman lavírozzon a németekkel, hogy azok lehetőség szerint ne szállják meg az országot, mert akkor életveszélybe kerülne az itteni mintegy 800 000 fős zsidóság. Nekem az a véleményem, hogy a történeti hűség okán a '44 előtti, de a '44 utáni magyarországi eseményeket is ezeknek a tényeknek a fényében kell szemlélni.

K3: Vannak-e megbízható statisztikai adatok arról, hogy hány magyar önkéntes munkavállaló dolgozott a jobb kereset miatt a háború alatt biztonságban német hadiipari- és egyéb üzemekben, gyárakban, munkatábor-szerű intézményekben? És vajon annak a híre, hogy onnan több ezer magyar munkás küldte haza rendszeresen a birodalmi márkát, hogyan

befolyásolhatta az akkori Magyarországon alkotott általános véleményt ezekről a német munkatáborokról, beleértve a német katonai kényszer miatt 1944-ben beindult zsidó deportálások céljáról és veszélyességéről alkotott véleményt is? Tehát amikor beindultak a deportálások, mennyire tartották azt veszélyesnek az emberek, és hogyan tájékoztatták a zsidó tömegeket a zsidó szervezetek vezetői? Éreztek-e végzetes veszélyt?

V3: Én nem tudok pontos adatokat a Németországban dolgozó magyarok számáról. Eltérő adatok vannak közkézen. Ha jól emlékszem, Fábry Zoltán filmet is készített erről a témáról „Magyarok” címmel. Azt hiszem, itt egy néhány tízezres létszámról beszélhetünk. Az viszont igaz, hogy a küztudatban az volt, hogy a magyarországi zsidóságot is dolgozni viszik Németországba. Ezeket a dolgokat, az emberek akkori véleményét, cselekedeteit nem ítélnék meg utólag másként, az események utólagos ismeretében. Amikor ezt az álláspontomat egyesek nehezményezik, akkor én azt szoktam mondani: a magyarországi zsidóság, melynek a létszámát 800 000-re teszik, tehát ha ennyi ember tudta volna előre, hogy mi vár rá, akkor egészen biztosan tett volna ellene valamit, akár valami drasztikus is. Most utólag azt mondani, hogy miért nem így tettünk vagy úgy tettünk, ez szerintem nem történészi hozzáállás. Én szerintem egy adott esetben, időben csak az akkor ismert információk alapján lehet döntéseket hozni, és később csak az úgy hozott döntésekért lehet valakit felelősségre vonni.

K4: Mit tudtak a zsidó vezetők?

V4: Van egy olyan vélekedés, hogy a magyarországi zsidóság vezetői tudtak valamennyit a valóságról. Ezt állítólag az bizonyítja, hogy mivel az eseményeket megfékezni nem tudták, legalább saját magukat, rokonaikat, barátait menekítették. Nekem azonban az a véleményem, hogy nem tudhatták a valóságot. Az, hogy azok, akik megtehették, azok próbáltak menekülni a deportálás elől, az akkor is érthető, ha nem tudtak semmi mást, hiszen elég riasztó lehetett már az is, hogy bizonytalan munkatáborokba viszik őket, tehát nyilván megpróbálták legalább sajátmagukat menteni.

Itt azt a kérdést is meg kell említeni, hogy a politikusok közül, kik mikor tudhatták meg először, mi történik a koncentrációs táborokban. Vajon ki mikor hallott először pl. az elhíresült úgynevezett auschwitzi jegyzőkönyvről, melyben két onnan megszökött rab írta le az eseményeket. Ebben a témában széles az egyet nem értés. Vannak kollégák, akik olyan állításokra is hajlandók, hogy pl. Horthy már majdhogynem akkor tudott mindenről, amikor még nem lehet holokausztról beszélni. Én az ilyen állításokkal nem értek egyet, nem látok erre elegendő bizonyítékot.

K5: Horthy tehát egészen Magyarország 1944. március 19.-i német megszállásáig sikeresen állt ellen Hitleréknek, és megvédte a magyarországi zsidókat. Az 1944. március 17-18.-i klessheimi Hitler - Horthy találkozó után (tudjuk, hogy Hitler rendelte magához Horthyt), és az ország másnapi német megszállása után Horthyt azonban két komoly ok is kényszerítette arra, hogy végre engedjen a német nyomásnak. A két ok közül egyik kétségtelenül a katonai megszállás volt. De volt egy másik ok is, ami annak ellenére, hogy igen nyomós, valahogy nem eléggé közismert. Hitler ott Klessheimben ugyanis megfenyegette Horthyt: ha a magyar honvédség ellenáll a megszálló német csapatoknak, akkor „kénytelen lesz” Magyarország katonai megszállásába bevonni a román, szlovák és horvát csapatokat is. Történész szemmel hogyan ítéled meg, milyen hatással lehetett ez a fenyegetés az idős Horthyra, és későbbi döntéseire? Arra az emberre, aki egész politikai pályafutása alatt a trianoni országvesztés korrigálását tartotta a legnagyobb magyar feladatnak?

V5: Adolf Hitler már 1943 őszén – az olasz kiválást követően – utasítást adott a Magyarország megszállására vonatkozó tervek kidolgozására. Felmerült, hogy román, szlovák és esetleg horvát katonai erőt is felhasználjanak a megszálláshoz. A magyar ügyekben szakértőnek tekintett Edmund Veesemayer – aki 1944. március 19-e után Magyarországon „általános” -- vagy másként nevezve – „teljhatalmú” megbízott lett, azt mondta, hogy a szomszédos országok részvétele Magyarország megszállása esetén egy olyan „népfrontot” hozhat létre, amiben az illegális kommunistáktól a nyilaskeresztesekig mindenki részt venne. Ettől függetlenül Horthyt persze lehetett fenyegetni a kérdésben jelzettekkel. A találkozáson komoly vita alakult ki közte és Hitler között. Horthy a lemondását emlegette, de végül is kíséretől elfogadta azt a tanácsot, miszerint ha a helyén marad, akkor ezzel megakadályozhatja, hogy olyan szélsőséges erők kerüljenek hatalomra, amelyek végső romlásba döntenek az országot. Ugyanakkor, ha a helyzet változik, államfőként ismét befolyásoló tényezője lehet a politikai életnek. Meg kell jegyezni azt is, hogy Hitler ígéretet tett arra, hogy bizonyos követeléseit teljesítése után a megszálló erőket kivonják az ország területéről. Mint tudjuk, ezen ígéretét nem tartotta be és a kormányzó 1944. júliusának elejéig – amikor is felfüggesztette a magyarországi zsidóság deportálását (akkor gyakorlatilag már csak a budapesti létezett) – ténylegesen nem vállalt politikai szerepet. Augusztus végén lépett érdemben, amikor a német kívánságra kinevezett Sztójay Döme vezette kormányt Lakatos Géza kormánya váltotta fel, amely kormány elsőszámú feladta az országnak a háborúból való kivezetése lett (volna).

K6: Szerinted hogyan érezhették magukat a kiugrási kísérletbe beavatott magyar politikusok, amikor megtudták, hogy mit mondott a két amerikai titkos tárgyalófél, Allan Dulles és Royall Tyler az addig Magyarországon meghúzódó kb. 825 ezernyi zsidóval kapcsolatban Baranyai Lipótnak, magyar tárgyalófelüknek, amikor az figyelmeztette őket: ha a szövetségesek bombázni kezdenék Mo.-ot, vagy hagynák, hogy Németország megszállja Magyarországot, akkor a zsidóság sorsa megpecsételődne. A válasz az volt, hogy: „Ebben a háborúban már úgymint könyékig véres a kezünk, néhány százezer ember ide vagy oda nem számítana”.

V6: Talán folytassuk azzal, hogy ennek ellenére mire „figyelmeztette” Rooseveltnél 1944. június 26-án tiltakozó jegyzékében a magyar vezetést: „...Az Amerikai Egyesült Államok kormánya emlékeztetni óhajtja az illetékes magyar hatóságokat arra a súlyos megítélésre, amellyel az Egyesült Államok kormánya a zsidók vagy más kisebbségek üldözését kíséri.....”. Ezek egyértelműen cinikus kijelentések, arról árulkodnak, hogy az amerikaiak csak saját érdekeiket nézték. Nincs kegyelem, nincs jóindulat, nincs megértés. Ugyanolyan ez, mint a Japánra ledobott atombombák ügye, ugye arra is azt mondták, hogy nekik csak az számít, hogy azok bevetésével – függetlenül a rombolás és az áldozatok nagyságától – hány amerikai életet mentenek meg. Mi magyarok ezt a lovagiatlan szemléletet sosem vallottuk. De visszatérve a magyar eseményekhez, azt meg kell említeni, hogy 1943. szeptembere óta volt egy megállapodás Magyarország valamint Nagy-Britannia – és részben az Amerikai Egyesült Államok -- között, miszerint Magyarország megnyitja határait és kilép a háborúból, ha a nevezett két ország hadereje eléri Magyarország területét. Tény továbbá, hogy ezek az országok, bár hadban álló felek voltak, tényleges katonai tevékenységet nem folytattak egymás ellen egészen a német megszállásig. Addig a repülőik átrepültek Magyarország felett, és nem bombázták azt. A Magyar királyi Honvédség replői, légvédelmi csapatai pedig nem lőtték, nem támadták az amerikai és brit légi erők gépeit. A másik dolog, ami érdekes, hogy ugyanakkor mind a két hatalomnak érdekében állt, hogy a nyugati arcvonalról német erőket vonjanak ki. Ha Magyarországra német csapatok vonulnak, akkor a tervezett partraszállás esetén ott kevesebb német erővel kell szembenézniük. Ők ugyanis már a nyugati partraszállást tervezték, abban gondolkodtak. Az ő számukra tehát nem a magyarok vagy a nálunk

meghúzódo zsidó közösség sorsa számított, hanem szigorúan csak a saját katonai érdekeik. Erről -- az angolok és amerikaiak felelősségét is felvető -- témáról nemrégiben érdekes könyvet jelentetett meg Borhi László történész kollégánk.

K7: Néhány mondatban légy szíves, ismertesd velünk Horthy és Szálasi viszonyát. Igaz az, hogy Horthy többször is utasítást adott Szálasi mozgalmainak a megfigyelésére, ellehetetlenítésére, felosztatására, újságuk betiltására, sőt, magát Szálasi is börtönbe csukták már a '30-as évek végén? Mert ha ez, és a fentiek igazak, akkor hogyan tudja bárki is tiszta lelkiismerettel összemosni, egyformán súlyozni Horthy és Szálasi szerepét a magyar zsidóság sorsában?

V7: Én azt gondolom, hogy a két személy szerepét nem lehet összemosni. Szálasi számos esetben nem tartotta be a korabeli törvényeket, és aki a törvényekkel szembe megy, az bűncselekményt követ el, ami lehet politikai bűncselekmény is. Ha jól emlékszem, az 1921. évi III. törvénycikk mondta ki azt, hogy aki a társadalmi és állami rend erőszakos úton való megváltoztatására törekszik, az büntetendő. Erről a törvényről azt mondták egyesek, hogy a kommunisták ellen hozták, de Szálasi esete a jó példa, hogy ez másokra is érvényes volt, más, nem kommunista mozgalmakra is alkalmazták. Persze azt is látnunk kell, hogy a nemzetiszocialista mozgalmak, pártok, melyek aztán nyilaskeresztes párttá, Hungarista mozgalommá alakultak, programjaikba olyasmiket is belevettek, amivel sok ember szemében népszerűekké váltak. Próbálták meglovagolni pl. a szociális elégedetlenséget, azt hangoztatták, hogy Magyarország szociális berendezkedése elavult, amivel sokan egyet is értettek. Gömbös Ernő – Gömbös Gyula néhai miniszterelnök fia – a nyilas-hungarista hatalomátvétel után Szálasi szárnysegéde, pedig azért lett '44-ben hungarista, mert úgy látta, hogy akkor az volt az egyetlen politikai erő, amely a végsőkig ellen fog állni a vörös terjeszkedésnek.

Szálasi egyébként kultikus figurának tekintette Horthyt, és ezért tisztelte. Ennek ellenére, és Szálasi számos próbálkozása ellenére is, Horthy csak egyszer fogadta Szálasi, s akkor is igen rossz véleményt alakított ki róla magának. De azt azért nem gondolom, hogy Horthy adta volna ki az utasítást Szálasi letartóztatására a '30-as évek végén. Ez inkább azért történt, mert mint már említettem, egyszerűen ütközött a fennálló törvényekkel, amit Szálasi folytatott. Az is tény, hogy több katonatiszt, főleg Szálasi évfolyamtársai közül komolyan vették Szálasi, mert tehetséges vezérkari tisztnek tartották. De tény az is, hogy ezeket a tiszteteket legalábbis '44. tavasza előtt ezért el is távolították a honvédségből, mert a hivatásos állomány nem folytathatott politikai, pártpolitikai tevékenységet. De választhatók sem voltak, és nem is választhattak.

Összefoglalva tehát, semmiképp nem lehet összemosni a két történelmi személyiség szerepét, még a zsidó deportálások lefolyásának szempontjából sem. Horthy kormányzóságának utolsó hónapjaiban német követelésre és nyomásra a szuverenitását elvesztett országban elindultak a deportálások, amit a kormányzó, amikor alkalma nyílt rá, igyekezett leállítani, sajnos csak rész sikerrel. Szálasi idejében ez másként történt, ő nem erkölcsi, hanem nemzetgazdasági szempontokat nézett, azt mondta a németeknek, hogy a magyarországi zsidók magyar állampolgárok, ezért elsősorban saját országuknak tartoznak munkával. A németek csak nehezen tudták meggyőzni, hogy "adja kölcsön" őket nekik "dolgozni", amit azzal indokoltak, hogy a német gyárak, hadiüzemek termékeire végső soron a magyar államnak és haderőnek is szüksége van. De Szálasi miniszterelnöki/nemzetvezetői időszaka alatt történtek más olyan események is, pl. fosztogatások, tisztogatások, melyek Horthy idején nem voltak.

oooooooooooo

Albert László/2016szept13/ozora1949@hotmail.com

